



MOTİF AKADEMİ HALKBİLİMİ DERGİSİ
Motif Academy Journal of Folklore

ISSN: 1308-4445

2019, Yıl/Year: 12, Cilt/Volume: 12, Sayı/Issue: 27

Sahibi/Owner

Motif Halk Oyunları Eğitim ve Öğretim Vakfı

Editör/Editor

Prof. Dr. Mehmet AÇA
(Marmara Üniversitesi-Türkiye)

Yayın Kurulu/Editorial Board

Prof. Dr. Mehmet AÇA (Marmara Üniversitesi-Türkiye)
Prof. Dr. Gürbüz AKTAŞ (Ege Üniversitesi-Türkiye)
Prof. Dr. Özkul ÇOBANOĞLU (Hacettepe Üniversitesi, Türkiye)
Prof. Dr. Abdulkadir EMEKSİZ (İstanbul Üniversitesi-Türkiye)
Prof. Dr. Aynur KOÇAK (Yıldız Teknik Üniversitesi-Türkiye)
Doç. Dr. Mustafa AÇA (İzmir Demokrasi Üniversitesi-Türkiye)
Doç. Dr. Mehmet Ali YOLCU (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi-Türkiye)

Redaksiyon & Dizgi

Buse Asena KARA
Serap CENGİZ

Baskı/Print

Universal Copy Center
Karadeniz Teknik Üniversitesi
Kanuni Kampusu-Trabzon

Bu Sayının Hakemleri:

- Prof. Dr. Mehmet AÇA (Marmara Üniversitesi-Türkiye)
Prof. Dr. Abdullah AKAT (Trabzon Üniversitesi-Türkiye)
Prof. Dr. Bülent BAYRAM (Kırklareli Üniversitesi-Türkiye)
Prof. Dr. Salahaddin BEKKİ (Kırşehir Ahi Evren Üniversitesi-Türkiye)
Prof. Dr. Mehmet ÇERİBAŞ (Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi-Türkiye)
Prof. Dr. Özkul ÇOBANOĞLU (Hacettepe Üniversitesi-Türkiye)
Prof. Dr. Salim ÇONOĞLU (Balıkesir Üniversitesi-Türkiye)
Prof. Dr. İbrahim DİLEK (Ankara hacı Bayram Veli Üniversitesi-Türkiye)
Prof. Dr. Muharrem KAYA (İstanbul Kültür Üniversitesi-Türkiye)
Prof. Dr. Mustafa KURT (Gazi Üniversitesi-Türkiye)
Prof. Dr. Mehmet Naci ÖNAL (Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi-Türkiye)
Prof. Dr. Hürrem Sinem ŞANLI (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi-Türkiye)
Prof. Dr. Refiye OKUŞLUK ŞENESEN (Çukurova Üniversitesi-Türkiye)
Prof. Dr. Mustafa ÖNER (Ege Üniversitesi-Türkiye)
Prof. Dr. Esmâ ŞİMŞEK (Fırat Üniversitesi-Türkiye)
Prof. Dr. Nezir TEMUR (Gazi Üniversitesi-Türkiye)
Prof. Dr. Fatma Ahsen TURAN (Ankara hacı Bayram Veli Üniversitesi-Türkiye)
Doç. Dr. Mustafa AÇA (İzmir Demokrasi Üniversitesi-Türkiye)
Doç. Dr. Erhan AKTAŞ (Kırklareli Üniversitesi-Türkiye)
Doç. Dr. Sedat BAHADIR (Artvin Çoruh Üniversitesi-Türkiye)
Doç. Dr. Zeynep BALKANAL (Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi-Türkiye)
Doç. Dr. Mehmet ÇEVİK (Aksaray Üniversitesi-Türkiye)
Doç. Dr. Ünal İMİK (İnönü Üniversitesi-Türkiye)
Doç. Dr. Emel KOŞAR (Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi-Türkiye)
Doç. Dr. Ali SELÇUK (Erciyes Üniversitesi-Türkiye)
Doç. Dr. Barış TOPTAŞ (Adıyaman Üniversitesi-Türkiye)
Doç. Dr. Aslı BÜYÜKOKUTAN TÖRET (Eskişehir Osmangazi Üniversitesi -Türkiye)
Doç. Dr. Kürşat ÖNCÜL (Eskişehir Osmangazi Üniversitesi-Türkiye)
Doç. Dr. Mehmet Ali YOLCU (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi-Türkiye)
Dr. İsmail AVCU (Atatürk Üniversitesi-Türkiye)
Dr. Berna AYAZ (Bandırma Onyedil Eylül Üniversitesi-Türkiye)
Dr. Tunçay BOLAT (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi-Türkiye)
Dr. Ünsal DENİZ (İnönü Üniversitesi-Türkiye)
Dr. Mustafa DİNÇ (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi-Türkiye)
Dr. Süleyman FİDAN (Gaziantep Üniversitesi-Türkiye)
Dr. Kubilay GEÇİKLİ (Atatürk Üniversitesi-Türkiye)
Dr. Elsev BRİNA LOPAR (Prizren Üniversitesi-Kosova)
Dr. Fatih ŞAYHAN (Ardahan Üniversitesi-Türkiye)
Dr. Hüseyin Kürşat TÜRKAN (Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi-Türkiye)
Dr. Aygül UÇAR (Ege Üniversitesi-Türkiye)
Dr. Fikret USLUCAN (Giresun Üniversitesi-Türkiye)



Motif Akademi Halkbilimi Dergisi, üç aylık periyotlarla yılda dört kez yayınlanan hakemli bir dergidir. Motif Akademi Halkbilimi Dergisi'nde yayınlanan tüm yazıların hukukî açıdan, dil, bilim açısından bütün sorumluluğu yazarlarına, yayın hakları ise Motif Halk Oyunları Eğitim ve Öğretim Vakfı'na aittir. Dergide yayınlanan yazıların yayın dili Türkçe ve İngilizcedir. Yayıncının yazılı izni olmaksızın kısmen veya tamamen herhangi bir şekilde basılamaz, çoğaltılamaz. Yayın Kurulu dergiye gönderilen yazıları yayınlayıp yayınlamamakta serbesttir. Dergiye gönderilen yazılar iade edilmez. Dergide yer alan yazıların dijital baskı, grafik tasarım, DOI numaralarının alınması ve uluslararası indekslere tanıtılması gibi işlemler Motif Halk Oyunları Eğitim ve Öğretim Vakfı tarafından ücret karşılığında yapılmaktadır.



Temsilcilikler

Yurt İçi

Ankara: Prof. Dr. Nezir TEMUR
Ardahan: Dr. Fatih ŞAYHAN
Bandırma: Dr. Berna AYAZ
Balıkesir: Dr. Yonca ALTINDAL
Bayburt: Dr. Turgay KABAK
Çanakkale: Doç. Dr. Mehmet Ali YOLCU
Edirne: Dr. Selma ERGİN SOL
Eskişehir: Doç. Dr. Aslı BÜYÜKOKUTAN
TÖRET
Gaziantep: Dr. Süleyman FİDAN
Giresun: Dr. Abonoz KÜÇÜK
İstanbul: Dr. Nursel UYANIKER
İzmir: Doç. Dr. Mustafa AÇA

Kırklareli: Prof. Dr. Bülent BAYRAM
Konya: Doç. Dr. Selçuk PEKER
Nevşehir: Dr. Serkan KÖSE
Trabzon: Arş. Gör. Berk YILMAZ

Yurt Dışı

Belarus: Dr. Kristina LAVYSH
Kosova: Doç. Dr. Nuran MALTA
MUHAXHERİ
Litvanya: Doç. Dr. Galina MIŞKİNIENE
Ukrayna: Doç. Dr. Tudora ARNAUT
Polonya: Dr. Kamila STANEK
Rusya Federasyonu: Prof. Dr. Elfine
SIBGATULLİNA



**Motif Akademi Halkbilimi Dergisi aşağıda belirtilen indeksler tarafından
dizinlenmektedir:**

ULAKBİM Tr Dizin (*Uluslararası Akademik Ađ ve Bilgi Merkezi*)



ASOS Index (*Akademia Sosyal Bilimler İndeksi*)



SOBİAD (*Sosyal Bilimler Atıf Dizini*)



ERIHPLUS (*European Reference Index For The Humanities And Social Sciences*)



CEEOL (*Central And Eastern European Open Library*)



MLA (*Modern Language Association*)



idealonline



İletişim:

dergipark.gov.tr/mahder
motifakademidergisi@gmail.com

Motif Halk Oyunları Eğitim ve Öğretim Vakfı
Derviş Ali Mah. Kariye Yađhanesi Sokak No: 5 Fatih-İstanbul
0505-3785167 / 0505-5715444

İÇİNDEKİLER – CONTENTS



MUSTAFA AÇA – MELİKE SAĞLAM	501
Evlilik ve Mülkiyet Temelinde İcat Edilmiş Bir Halk Hukuku Uygulaması <i>A Practice of Folk Law Which Was Invented On The Basis Of Marriage And Ownership</i>	
ASLI BÜYÜKOKUTAN TÖRET	516
Balıkesir’de Bulunan Bir Cönkte Âşık Ömer’in Şiirleri <i>Poems Of Aşık Ömer In A Cönk Found In Balıkesir</i>	
FİLİZ GÜVEN	539
Ölü/Ölüm Etrafında Gelişen Kült İnançlar ve Grubun Yeniden Bütünleşmesi (Sinop Lala Köyü Örneği) <i>The Cultic Beliefs That Are Formed Around The Dead/Death And The Reintegration Of The Group (The Example Of Lala Village In Sinop)</i>	
NURAN MALTA MUHAXHERİ – AYŞE SEZER	553
Günah Keçisi ve Toplumsal Arınma: Hüseyin Rahmi’nin Mürebbiye Romani <i>Spacegoat And Social Purification: Hüseyin Rahmi’s Novel Mürebbiye</i>	
EBRU BİRKAN AKHAN	564
Oğuznâmelerde Orun ve Ülüş Paylaşımı <i>Orun (Authority) And Ülüş (Share) Distribution In Oghuznamas</i>	
EVİRİM ULUSAN ÖZTÜRKMEN	580
Anadolu Türkmen Ağıtlarının Yapısı <i>The Structure Of Anatolian Turkmen Elegies</i>	
RAMİLYA YARULLİNA YILDIRIM	600
Kültürel Değerlerin Mikro Dünyası Olarak Sandık İmajı <i>The Images Of Chests As The Microworld Of Cultural Values</i>	
UĞUR BAŞARAN	611
Oyunun Toplum Üzerindeki Etki Gücü ve Şaban Pabucu Yarım Örneği <i>The Impact Power Of The Game On Society And Example Şaban Pabucu Yarım</i>	

LEYLA ÖZGEN – PERVİN ERGUN – ELİF KAYMAZ	624
Slow Food Hareketine Uygun Bir İçecek: Türk Kahvesi <i>A Drink Befitting The Slow Food Movement: Turkish Coffee</i>	
SONGÜL ÇAKMAK	637
Çocuk Folkloru Bağlamında Van Yöresi Çocuk Oyunlarının Kinestetik Öğrenme Modeli Kapsamında Değerlendirilmesi <i>Van Region Children's Plays In The Context Of Children's Folklore Evluation Of Kinesthetic Learning Model</i>	
GÜLCAN KIZILÖZEN	658
İran Türklerinde Bir Arpacık Sağaltma Ritüelinin Çözümlemesi <i>Analysis Of A Styte Treatment Ritual In Iranian Turks</i>	
İMRAN GÜNDÜZ ALPTÜRKER	672
Sudan Geçmeye İzinli Olma/Olmama Üzerine Bir Araştırma <i>A Research On Being Permitted/Not Permitted For Passing Through Water</i>	
ADEM MASATTAŞ	690
Arasözler Neden ve Nasıl Kullanılır? Köroğlu Destanı ve Behçet Mahir Örneği <i>How And Why To Use Digressions? Köroğlu Epic And Behçet Mahir Example</i>	
FUNDA ŞAN	704
Hatay'da Dinî-Etnik Çeşitlilik ve Bu Çeşitliliğin Dile Yansımaları <i>Religious-Ethnic Diversity In Hatay And The Language Reflection Of This Diversity</i>	
GAMZE BAKIR – HÜLYA SERPİL ORTAÇ	716
Sinop İli Durağan İlçesi Mahrama Dokumalarının Motif ve Kompozisyon Özellikleri <i>Motif And Composition Characteristics Of Mahrama Weaving In Duragan District Of Sinop Province</i>	
HABİBE KAHVECİOĞLU SARI	734
Denizli İli Çal İlçesi Kabalar Köyü Düz Dokuma Örnekleri <i>Flat Weaving Samples Of Kabalar Village Çal District Denizli Province</i>	

TAYLAN ABİÇ	749
Buket Uzuner'in "Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları: Toprak" Adlı Romanında Psikomitolojik Unsurlar <i>Psychomithological Elements In Buket Uzuner's Novel Named As "Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları: Toprak"</i>	
ÜMMET ERKAN	758
Rusya'da Modernleşme Hareketleri, Rusya Müslümanları ve İsmail Gaspıralı <i>Modernization Movements In Russia, Russian Muslims And İsmail Gaspıralı</i>	
MEHMET HALİL SAĞLAM	777
Karabibik Hikâyesinde Sosyokültürel Tespitler <i>Sociocultural Determinations In Karabibik Story</i>	
ÜMİT KUBİLAY CAN – BEGÜM YILMAZ	794
Türkiye'de Müzik Terapi Konusunda Oluşturulmuş Bilimsel Yayınların İncelenmesi <i>Examination Of Scientific Publications On Music Therapy In Turkey</i>	
ÜNSAL DENİZ	813
Konser Salonlarından Radyo Stüdyosuna (1927). Cumhuriyet Döneminin İlk Türk Mûsikisi Radyo Sanatçıları ve İlk Radyo Konserleri <i>From Concert Halls To Radio Studio (1927): The First Turkish Music Radio Artists Of The Republican Era And Radio Concerts</i>	
ADEM GERGÖY	833
"Başka" Hayvan Başka Dil: Bilge Karasu Yazınında Temsil Sorunu <i>"Other" Animal Another Language: The Issue Of Representation In Bilge Karasu's Literature</i>	
TUNCER YILMAZ	849
Karnavalizm, Sokratik Diyalog, Menippusçu Hiciv ve Erewhon <i>Carnivalism, Socratic Dialogue, Menippean Satire And Erewhon</i>	

ASLI FİŞEKÇİOĞLU.....871

Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Diller İçin Avrupa Ortak Öneriler
Çerçevesi Ölçütlerine Göre Türk Kültürü Tanımlayıcılarının
Oluşturulması: B1 Dil Düzeyi Model Önerisi

*Developing Turkish Culture Descriptions In Lline With The Common
European Framework For Lanuages (CEFR) For Teaching Turkish As A
Foreign Language: B1 Language Level*

Çeviri:

TALGAT MOLDBAY – AYMAN AZMUHANOVA (ÇEV.: HASAN KIZILDAĞ).....894

Eski Türklerin Dini

EDİTÖRDEN

Merhaba Sevgili Okur,

Motif Akademi Halkbilimi Dergisi'nin 27. sayısıyla bir kez daha siz değerli okurlarımızın huzurlarınızdayız. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, değerli yazarlarımızla hakemlerimizin verdiği destekle yoluna daha da güçlenerek devam edecektir.

Siz değerli bilim insanlarımızın desteğiyle gücüne güç katan *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi'nin* 27. sayısında birbirinden değerli 24 özgün bilimsel makale ile 1 çeviri makale yer almaktadır. Okuyucularımız, bu sayıda, halkbilimi konulu yazıların yanı sıra dil, edebiyat, sosyoloji, müzik ve el sanatlarıyla ilgili makaleleri de okuyabileceklerdir.

Motif Akademi Halk Bilimi Dergisi'nin 27. sayısının hazırlanmasında değerli yazarlarımızın yanı sıra, hakemlerimizin de büyük emeği vardır. Kendilerine anlayışları, sabırları ve destekleri için ayrıca teşekkür ediyoruz. Değerli bilim insanlarımızın makale ve hakemlik desteklerinin bundan sonraki sayılarımızda da devam edeceğini umut ediyoruz. Aralık 2019'da yayımlanacak olan 28. sayımızda buluşmak dileğiyle...

Mehmet AÇA
Editör

EVLİLİK VE MÜLKİYET TEMELİNDE İCAT EDİLMİŞ BİR HALK HUKUKU UYGULAMASI



A PRACTICE OF FOLK LAW WHICH WAS INVENTED ON THE BASIS OF MARRIAGE AND OWNERSHIP

Mustafa AÇA* - Melike SAĞLAM**

ÖZ: Geleneksel halk hayatının süreç ve uygulamalarının kronolojik seyirde takip edilmesi yolunda çoğu zaman sözlü tarih anlatılarına yönelmek zorunluluk halini almaktadır. Halk hukuku uygulamaları gibi enformel niteliğinden ötürü kayda geçmeyen pek çok halk hayatı bileşeni birincil sözlü kaynaklardan tespit edilebildiği gibi anonimleşmiş anlatılar şeklinde de tespit edilebilmektedir. Halk hayatının takibi süreçlerinde genel ve bölgesel temsillerle karşılaşılabilirdiği gibi çok daha sınırlı bir alanda takibi mümkün olan yerel temsillerle de karşılaşılabilir. Nitekim bu çalışmanın merkezini oluşturan mülkiyeti devralma esaslı evlilikler 1920'lerin sonlarına kadar Trabzon'un bugünkü Of ve Hayrat ilçelerine bağlı bazı yerleşimlerde tatbik edilmiştir. Geleneksel yaşamın ve geniş aile modelinin yaygın olduğu dönemlerde eşi ölmüş kadınlara ait mülklere icat edilmiş bir gelenek aracılığıyla, muktedir ailelerin zaten evli olan üyelerince evlilik yoluyla el konulmasına ek olarak kimi durumlarda bu eylemin simgesel uygulamalarla gerçekleştirilmesi araştırılmaya muhtaç bir konu olarak dikkat çekmektedir. Uygulama örnekleri, bugün hayatta olmayan birincil kaynakların şahitliklerinde gerçekleşmiş, anlatımlar aracılığıyla yeni kuşaklara aktarılmış ve zamanla anonim karakterli anlatılar halinde yolculuklarına devam etmişlerdir. Nitekim makalenin evrenini oluşturan anlatımlar, Of ve Hayrat'a bağlı kimi yerleşimlerde yaşayan ve aile büyüklerinden dinledikleri anlatımları hafızalarında muhafaza eden yaşları ilerlemiş kaynak kişilerden alan araştırma yöntem ve teknikleri kullanılmak suretiyle tespit edilmiştir. Çalışmada mülkiyeti devralma esaslı evliliklerin ve sahipsiz mülkiyetin sahiplenilmesine dönük eylemlerin, gelenek ve inanç argümanları üzerinden meşrulaştırılarak yöreye özgü bir halk hukuku uygulaması halini alması, kültür/gelenek icadı ve sosyal tarih boyutları ile tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Trabzon, halk hukuku, mülkiyet, evlilik, sözlü tarih.

ABSTRACT: To head mostly towards oral history narratives becomes state of necessity in the way for process and practices of traditional folk life to be followed under chronologic course. A lot of components of folk life, such as practices of folk (public) law, which have not registered due to their informal quality, are able to be determined from primary oral sources as well as detecting in the form of the anonymized narratives. During processes of following of folk life, not only general and regional representations can be encountered but also local ones of which

* Doç. Dr. - İzmir Demokrasi Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü/İzmir - mustafaaca@hotmail.com (Alan araştırmaları ile tespit edilen sözlü verilerin değerlendirilmesi görevini üstlenmiştir.)

** Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Lisansüstü Öğrencisi/Trabzon - elegimsema61@gmail.com (Alan araştırmaları ile sözlü verilerin tespit edilmesi görevini üstlenmiştir.)



following-up is possible in far more limited area. As a matter of fact, taking over-property (ownership) based marriages which constitute heart of this study had been practised till the late 1920s at some settlements connected to today's Of and Hayrat districts of Trabzon city. During periods when traditional life and the extended family model are prevalent, in addition to the fact that women who spouse had died are forced to the marriage by members, who have already been married, of powerful families for the purpose of taking over property, taking over the abandoned (become ownerless/unclaimed) property by powerful families through symbolic actions constitutes fundamental problem of this study in invention aspect. Oral history narratives which contain examples of both cases were handed down new generations over experiences and narratives of primary sources who have not lived today, and they gained anonymous character in time. Narratives constituting population of article were determined from old-aged source persons at some settlements connected to Of and Hayrat districts by way of using methods and techniques of field study. In this study, the fact that taking over-property based marriages and actions-for laying claims (ownage) to the ownerless property have become an indigenous folk practice by legitimizing over tradition and belief arguments was discussed through dimensions of culture/tradition invention and social history.

Keywords: Trabzon, folk law, ownership, marriage, oral history.

Giriş

Toplumun yapısal ve işlevsel anlamda inşasında evlenme ve aile gibi merkezî bileşenlerin incelenmesi süreçlerinde formel/kayıtlı bilgilerin yanı sıra sözlü tarih verilerinden de yararlanması, halkbiliminin pek çok araştırma başlığında olduğu gibi, çoğu zaman ihtiyaç halini almaktadır. Halk hayatının geçmişine dair tüm unsur ve süreçlerinin kayıt altına alınmamış olması bu ihtiyacı meşrulaştırmaktadır. Halkbilimi ve sözlü tarih ilişkisine duyulan ihtiyaca ve bu türden çalışmaların kapsam ve yöntemine dair çalışmalar konuya dair farkındalığın oluştuğuna işaret etmektedir¹. Bu çalışma, Doğu Karadeniz sözlü kültürünün ve halk hayatının önemli temsil alanlarından biri olan Trabzon'un doğusunda bulunan Of ve Hayrat gibi yerleşimlerde gerçekleştirilen alan araştırmaları sırasında evlilik ve mülkiyet devri esasında tespit edilmiş sözlü tarih verileri kaynaklığında geleneksel evlilik biçimlerine ve halk hukukunun yaygın başlıklarından mülkiyet devrine dönük örnekleri inceleme amacı taşımaktadır.

Gelenek kavramının bu çalışmada ele alınan cephesinin anlaşılabilmesi bakımından kısa bir değerlendirmeye ihtiyaç vardır. Zira her bir gelenek başlangıçta bir icat olarak ortaya çıkar. Gelenekler zamanla toplumsal yapıdaki anlam ve işlevlerinin kabul görerek yaygınlaşması yoluyla kolektif yapılar halini alırlar². Halk hukuku uygulamaları da bu

¹ Bu çalışmaların belli başlıları için bk. (Caunce, 2001; Yıldırım, 1998; 2004).

² İnançları, değerleri, bilgileri, âdetleri, uygulamaları ve uzmanlık örüntülerini içerir bir anlamda kullanılan gelenek, geçmişle bağlı olmakla birlikte günümüze ve geleceği de kapsar. Marshall, geleneği geçmiş, süreklilik, norm, değer, ritüel, sembolik davranış ve yaygın benimsemeye odaklanarak tanımlar: "Belirli davranışsal norm ve değerleri benimseyip aşıl原因, gerçek ya da hayali bir geçmişle süreklilik gösteren ve genellikle yaygın biçimde benimsenen ritüeller ya da başka sembolik davranış biçimleriyle ilişkili toplumsal pratikler kümesi." (Marshall, 2005: 258-259).

paralelde geleneksel toplum yaşamının tüm süreçlerinde ihtiyaç duyulan hallerde enformel çözümler üretmek amacıyla icat edilir ve toplumsal mutabakatla uygulama alanını genişletir. Geleneği her şekil ve temsiliyle kutsayan yaklaşım bu türden örnekler üzerinden genelleyici bir tavır içindedir. Oysa toplum vicdanında yaralar açmayan, uygulayıcılarına eşit/dengeli haklar sunan uygulamalar, geleneğin meşru kimliğini temsil ederken, bir düşünceye veya zümreye yarar sağlamak amacıyla sınırlı bir alanda icat ve tatbik edilen, devlet otoritesini sorgulayıcı, ahlak ve vicdan sınırlarını ihlal edici, sosyal adalet anlayışını zedeleyici halk hukuku uygulamaları daha dikkatli değerlendirilmeyi gerektirir³. Geleneklerin uzlaştırıcı, birleştirici ve kimlik inşa edici işlevlere sahip örneklerinin yanı sıra ayrıştırıcı ve suiistimal edici örneklerinin de bulunabileceği akıllardan çıkarılmamalıdır. Bu nedenle icat edilmiş kimi geleneklerin bozuk işlevleriyle işlerlik kazanabileceği gözardı edilmemelidir⁴. Geleneğin keskin kenarlarıyla toplum hayatının “modern” dönemlerinde yapılmış gelenek icatlarında da karşılaşılabilenği ayrıca hatırlanmalıdır⁵.

Gelenek kavramı ile ilgili bu kısa değerlendirmeden sonra aile ve evlilik kavramlarının anlam ve işlevleri hakkında da kısa hatırlatmalarda bulunmak çalışmanın kavramsal çerçevesinin anlaşılması bakımından yararlı olacaktır. Genel geçerliği olan, toplumsal grup ile aile üyeleri arasındaki ilişkileri içeren ve aynı zamanda örfleri, görenekleri ve gelenekleri bulunan ve bir sosyal kurum olan, kültür öğelerini içinde taşıyan bir birim (Nirun 1994: 16) olarak tanımlanan ailenin temellerinin atılması anlamına gelen evlilik, tarih boyunca toplulukların medeni yapılarını belirleyen etkenlerin çeşitliliği sebebi ile farklı formlarda gerçekleştirilmiştir. Formel veya simgesel biçimlerde gerçekleştirilen evliliklerle oluşturulan aile modelinin ortaya çıkışındaki temel motivasyon unsurları arasında cinsel güdüler, neslin devamı ve ekonomik gereksinimler öncelikli konumdadır. Mehmet Ali Yolcu'nun (2014: 139; 148) çeşitli sosyolog ve antropologlara atıflarda bulunarak yaptığı değerlendirmelere göre, ailenin toplumsal değişim sürecinin bir aşamasında, yaklaşık 12 bin yıl önceki Paleolitik'ten Neolitik'e geçiş dönemlerinde kurumsallaşmıştır. Yerleşik tarımsal ya da göçebe hayvancı kültür, özel mülkiyet ve bunun nasıl

³ “Geleneğin icadı” (the invention of tradition) terimini literatüre ekleyen Eric Hobsbawm, Terence Ranger'la birlikte derlediği çalışmada daha farklı bir perspektifle, toplumları ve daha genelde ulusları bir arada tutan geleneklerin, esasında çok eski zamanlara uzanmadığını, bunların ulus devlet oluşumu sürecinde, ulusal kimliği güçlendirecek ve pekiştirecek işlevsel bileşenler olarak takip edilebilir dönemlerde tasarlandığını savunmuştur. Belirtilen amaçlara hizmet etmek üzere geliştirilen uygulamaları icat edilmiş gelenekler olarak değerlendirmiştir. Ayrıntılı bilgi için bk. (Hobsbawm ve Ranger, 2006).

⁴ Gelenek kavramında kapsayıcı şekliyle halkbiliminin yaygın/olumlu işlevleri için (Bascom, 2010; Başgöz, 1996), örtük ve bozuk işlevleri için ise (Merton, 1968; Aça ve Yolcu, 2017) gibi çalışmalara bakılabilir.

⁵ Kültürden beslenen turizm ve pazarlama gibi ekonomik faaliyetlerde geleneğin icat edilmiş örnekleri ile her geçen daha sık karşılaşılmaktadır. Bu türde bir örnek için bk. (Çobanoğlu, 1999).

aktarılabacağı sorunuyla beraber aileyi kurumsal hale getirmiş, kültür ile üreme zorunluluğu arasındaki bir uyumlanma sürecinde üretim, tüketim, mülkiyet ve toplumsallıkla birlikte aile yapısını değiştirmiştir. Geleneksel tarımcı kültürlerde aile, köleleri de kapsayacak kadar geniş bir şekilde yapılırken endüstri toplumlarında ana-baba ve evlenmemiş çocuklardan meydana gelen çekirdek aile toplumun merkezi kurumu durumuna gelmiştir. Bu gelişim seyrinden anlaşıldığı kadarıyla ailenin yapısını sosyoekonomik koşullar doğrudan etkilemektedir.

Çalışmanın kavramsal çerçevesi içinde yer alan mülkiyet ise, medeniyet gelişimi içinde insanoğlunun kendi varoluşunu sürdürmek için gerek duyduğu şeyleri temin etme düşüncesi ile ortaya çıkmıştır. Ortaya çıkışından günümüze kadar pek çok kez evrilen mülkiyet kavramı, Lewis Henry Morgan'a göre (1986: 72) yabanılık döneminde hayatta kalma motivasyonu ile ortaya çıkmış; takip eden barbarlık döneminin bütün yaşam deneyimlerinden geçerek olgunlaşmıştır. Mülkiyetin denetleyici etkilerini kabul etmesi için insan düşüncesinin hazırlanması da bu olgunlaşma döneminde mümkün olmuştur. Mülkiyetin insanoğlunun merkezi tutkularından biri haline gelmesi ise uygarlığın gelişiminde önemli roller üstlenmiştir. Mülkiyet fikri, insanın, uygarlığa geçişini geciktiren engelleri aşmasına yol açmakla kalmamış, ülke, toprak ve mülkiyete dayalı siyasal toplumun kuruluşunda da rol oynamıştır.

Mülkiyet fikrinin gelişip kompleks bir yapıya erişmesinde şüphesiz kapsamına dahil edilen unsurlara daima yenilerinin eklenmesi etkili olmuştur. Yabanıl dönemlerde başlayan ancak erkek egemen yapının hakimiyetinde fiili hal alan kadının mülkiyet kapsamına dâhil edilmesi, kadının sahip olduğu mülkiyetin de kadınla birlikte devralınması sonucunu ortaya çıkarmıştır⁶. Diğer bir ifadeyle ortak mülkiyetin yerini bireysel mülkiyet fikrinin almaya başladığı erken dönemlerden itibaren pek çok toplulukta ve kültürde evlilik, mülkiyetin devralınması ve temsil edilmesi gibi başka bir işlev daha üstlenmiştir. Bu duruma bir itiraz olacak şekilde, miras hukukunda kadının biyolojik akrabalıktan kaynaklı mülkiyet haklarından mahrum edilerek mülkiyetin erkek kardeşler arasında pay edilmesi fikri mülkiyetin kadının evlilik bağı ile bir "yabancıya" devrine engel olmayı amaçlamıştır. Örnekleri ile geçmiş ve günümüz Türk halk hayatında da karşılaşılan bu uygulama, formel yasalarla dengelenmeye çalışılsa da miras taksimi noktasında kronikleşmiş vakalarla Anadolu'da bugün de karşılaşılmaktadır.

Toplumların kadın egemen yapıdan erkek egemen yapıya evrilmeleri, kadının mülkiyetinin veya veraset hakkının meşru eşe/erkeğe devredilmesinde etkili belirleyicilerden biri olmuştur. Geleneksel yaşamın

⁶ Kadının uygarlaşma periyodu içindeki gelişimini anaerkilden ataerkile geniş bir kronolojide mülkiyet hakkının gelişimine de atıflar yaparak ele alan önemli bir çalışma olması sebebiyle bk. (Reed, 1994).

bilgi üretme ve aktarma kanalları içinde farklı yorumlarla çeşitlenen bu durum, zaman içinde dinler tarafından formelleştirilmeye çalışılmıştır. Örneğin Antik Yunan'da, Tevrat'ta ve Kuran'da kadının bireysel mülkiyet hakları konusunda cinsiyete ek olarak "evlilik" önemli bir belirleyici halini almıştır. Mülkiyet kavramı ile kesişen miras ve veraset kavramları da kadın özelinde dini metinlerde kendine yer bulmuştur. Morgan, (1987: 396, 400-401) ortak mülkiyetten bireysel mülkiyete geçiş sürecinde kızların mülkiyet ve veraset haklarının belirlenmesi bağlamında İbrani ve Atina topluluklarındaki uygulamaları şöyle betimler: "İbrani topluluklarında barbarlığın üst dönemlerinden itibaren veraset hakkının sadece erkek çocuklara tanınmasından sonra, yalnızca erkek kardeşi olmayan kızlar verasete dahil edilmişlerdir. Evlenen kadınların mal varlıklarının kadının soyundan kocanın soyuna aktarılması gerekeceği için kız çocukların veraset dışı bırakılması yoluna gidilmiştir. Tek mirasçı konumunda olan kızlar ise bu uygulamadan muaf tutulmuşlardır. Verasete ilişkin bu durum yüzünden soy içinden evlenme yasaklanmıştır. Bu durum, soy topluluğunun bütünlüğü içinde işleyen verasetin bir sorun haline gelmeye başladığını işaret etmektedir. Mirasın eskisi gibi soy üyelerine mi, yoksa çocuklara mı kalacağı sorunu İbranilerde Musa'dan önce, Atinalılarda ise Solon'dan önce bir kez daha gündeme alınmış; mirasın soy üyelerine ait bir hak olmaya devam etmesi gerektiği ısrarla ileri sürülmüş; her iki toplulukta da sorun aynı biçimde karara bağlanmıştır. İlerleyen süreçte Atina'da ölen kişinin oğulları mirası eşit olarak paylaşmakla birlikte kız kardeşlerine bakmakla yükümlü sayılmışlar; kız çocuklar evlendiğinde, erkek kardeşler onların mirastaki paylarını kendilerine vermişlerdir. Erkek çocuğun bulunmadığı durumlarda ise, miras, kız çocuklar arasında ve eşit olarak paylaşılmıştır. Bu durum, taşınmaz mallardan kadına miras hakkı tanınması anlamına gelmektedir. İbranilerde Musa, Atinalılarda ise Solon, mal varlığının evlilik yoluyla bir soydan bir başka soya geçirilmesini önlemek için, kadınların baba tarafından en yakın erkek kandaşları ile evlenmesini şart koşmuştur. Oysa bu durumda kadın ve kocası aynı soyun üyelerinden olduğundan; daha önceleri, evlenmeleri görenek gereği yasaklanmış sayılan bu gibi kimselerin evlenmelerindeki yasaklama kaldırılmıştır."

Doğu Karadeniz dâhil olmak üzere Türk halk hayatının geleneksel temsillerinin takip edildiği pek çok alanda, kadınların cinsiyet rolleri ekseninde şekillenen sosyal statülerinin ve can güvenliklerinin sağlanmasına ek olarak olası yeni bir evlilikle eski kocanın soyundan devralınan mülkiyet haklarının başka bir erkeğin/ailenin hâkimiyetine geçmesine engel olma düşüncesi ile levirat evliliklerinin örnekleri ile sıklıkla karşılaşılmıştır. 20. yüzyıldan ortalarından itibaren yaygınlığını yitirmeye başlayan levirat evliliklerine karar verme sürecinde ölen kocanın soy üyeleri etken, fiilin öznesi durumunda olan kadınlar ise edilgen durumdadır. Bu çalışmanın sınırlı örneklem alanında ise mülkiyetin metazori yoluyla başka bir erkek tarafından evlilik bahanesiyle el değiştirmesine rıza göstermeyen kadınlar etken bir rol üstlenerek bekar kayınbiraderlerini kendileri ile

evlenmeye razı etmişlerdir. “Halamın kocası genç yaşta öldü. Yusuf abim daha küçük. Halamın haberi olmadan annesi ve kardeşleri onu kocaya vermişler. T. sülalesinden S.’nin babasına... Üst köyden aşığıya bağdırdılar, halam nenemle birlikte Yusuf abimi yıkıyorlardı. Abim beş veya altı aylıktı. Yukarı köyden sesleri işitince ne olduğunu sordu. Onlarda eve kadar gelmesini söylediler. O da çocuğunu uyutup, babasının evine gitti. Gitti ki evde T. sülalesi var. Sözü verilmiş, para alınmış. Eşyası alınmaya gidilecek. Halamı da eve şeytanlıkla çağırılmışlar. Annesi olanları anlattı. Halam da ‘Tamam sen içeriye geç ben geleceğim.’ dedi ve annesini misafirlerin yanına gönderdi. Halam evlerin arkasında bulunan küçük pencereden kaçtı ve evine geldi. Kayını ile nikâhlandı. Kocasının evinde çocuklarının yanında kaldı. Malı ve çocukları korumanın en iyi yolu kayın ile nikahlanmaktı.” (KK-1)

“E. Ağa adında biri vardı. Kocası ölen H. nineye saldırıp mallarını alacaklarmış. Kadın korkusundan dışarı çıkmamış. Kocası öldüğü zaman, kayını da Rusya’daymış. Çalışmak için gitmiş. O dönemde biri Rusya’ya çalışmaya gidecekmış. H. nine o adamla kayınına haber göndermiş. ‘Burası hepten ıssız kaldı gelsin beni nikâhına alsın.’ demiş. Kayını haberi alınca Rusya’dan dönmüş; ama gündüz vakti eve gelememiş. Gece vakti taşın kabanlarından, ırmaklardan, ıssız yerlerden çıkıp gelmiş. ‘H.! Ben filanca kişi kapıyı aç.’ deyip kapıyı vurmuş. Ninem kapıyı ilk çalışında açamamış, sesini iyice alınca kapıyı açmış. Sonra nikâh olmuşlar. O şekilde malı kurtarmışlar.” (KK-3)

Morgan’ın miras ve mülkiyet özelinde İbrani ve Atina toplulukları ekseninde detaylı şekilde betimlediği gelişim/değişim dikkate alındığında, Türk halk hayatını düzenleyen hukuk biçimlerinin geçmişte uzun süreler kız çocuklarını taşınmaz veraset haklarından mahrum bırakan inanç kaynaklı referansların oldukça kompleks ve katışık bir mirastan beslendiği söylenebilir⁷. Dini referanslarla yürürlüğe konulan bireye ve topluluğa dönük düzenlemelerden bazıları itirazlara sebep olabilmıştır. İtirazlar çoğu zaman, din temelinde geliştirilen uygulamaların referanslarının sahilliği ekseninde yoğunlaşmaktadır. İslam özelinde diğler bazı konularda olduğu gibi kadının mülkiyet hakları ile ilgili değerdendirmelerin tefsir geleneklerinde farklılıklar arz etmesi tartışmaların merkezini teşkil

⁷ Medeni Kanunu’nun yürürlüğe konulduğu döneme kadar geçen uzun süreçte kadının hukuki statüsünün belirlenmesinde etkin rol oynayan miras ve mülkiyet konularında büyük oranda İslâm hukuku kuralları geçerli olmuştur. Gül Akyılmaz (2017: 328-339) Osmanlı dönemi özelinde kadının miras ve mülkiyet haklarına dönük tespitlerde bulunurken kadınların tereke kayıtlarında arazi, bağ, bahçe gibi tarımsal değeri olan ve gelir getiren gayrimenkullere nadiren rastlandığına, taşınmazların daha çok erkeklerin terekelerine kaydedildiğine dikkat çekmiştir. Devamında 19. yüzyılın ortalarından itibaren yapılan hukuki düzenlemelerle kadınların örfi intikal ile taşınmaza sahip olma konusundaki şanslarının arttığına ve erkek mirasçılarla eşit paylara sahip olduklarına vurgu yapan Akyılmaz, kadının mülkiyet haklarını geliştiren bu yeni hukuk kurallarının uygulanması yolunda yaşanan aksaklıklar sebebiyle kadınlar için beklenen eşitliğin sağlanamadığını ifade etmiştir. Osmanlı dönemi mülkiyet anlayışı ve kadının tarım arazileri üzerindeki mülkiyet hakları ile ilgili diğler bir araştırma için bk. (Aydoğdu, 2015).

etmektedir. Türk halk hayatında kadının miras dâhil mülkiyet haklarında, bu hakların temsilinde ve kullanımında yetkili kişilerin belirlenmesi konusunda meşrulaştırıcı “ıcat”ların referansı çoğunlukla İslam hukuku olarak gösterilmiştir. Dini hükümlerin topluluk üyeleri tarafından sorgulanamaz nitelikte olması, merkezinde erkeklerin bulunduğu yararlanıcılara geniş bir hareket alanı yaratabilmiştir. Ritüeller, kalıp davranışlar ve normlar konusunda zengin bir sözlü kültür birikiminden besleniyor olmak, ıcat edilmiş uygulamaların uyarlamalar yoluyla ortaya çıkmasında ve yaygınlık kazanmasında etkili olmuştur.

Mülkiyete Sahip Olma Amaçlı İcat Gelenekler

Çalışmanın konusunu oluşturan uygulama, 1920’lerin sonlarına kadar Trabzon’un bugünkü Of ve Hayrat ilçelerinin idari alanlarındaki kimi yerleşimlerde görülmüştür. Medeni Kanun’un yürürlüğe girmesi ile sona eren ve mülkiyetin evlilik yoluyla devralınması esasında işletilen bu uygulamaya göre, kocası ölen kadının kimsesi yok ise veya var olup mülkiyete sahiplik etmek amacıyla yeterince muktedir değil ise yörenin Ağalık döneminin temsilcisi muktedir ailelerine mensup bir erkek, genelde de sülalenin reisi, kadınla evlenerek malların yeni sahibi olabilmıştır. Sülale reisi, sülalenin de sahibi olarak görüldüğünden evlilik yoluyla kadından devralınan terekenin yeni sahibi doğrudan erkek olmuştur. Sözlü tarih anlatılarında özellikle yörenin “Ağa” ailelerinden N., T. ve F. ⁸ ailelerinin merkezinde bulunduğu örnekler hafızalarda korunarak sonraki kuşaklara aktarılan bir sözlü tarih verisi halini almıştır. N. ve T. ailelerinin reisleri olan “Ağa” lakaplı A. ve K. tarafından mülkiyetin devralınması ekseninde evlenmeye zorlanan ve akıbetlerini kabullenmek zorunda kalan kadınlarla ilgili anlatımlar bu çalışmanın örneklemelerini oluşturmuştur.

Keskin otoriteleri ve sahip oldukları ekonomik güçle korumasız kalan dul kadınları ve çocuklarını koruma altına almak gibi insani söylemlerle gerçekleştirilen bu evlilikler, esasında miras yoluyla kadına ve çocuklara kalan mülkiyete topyekûn el koymak gibi somut bir amaca hizmet etmiştir. İki muktedir ailenin reislerinin benzer akıbeti yaşamış pek çok kadınla evlenerek toprak mülkiyetlerinin sınırlarını oldukça genişletmeleri asli amacın göstergeleridir. Nitekim yörenin yaşı ilerlemiş bazı sakinleri ile N. ailesinin bazı üyeleri büyük dedeleri A. Ağa’nın bir düzineden fazla eşinin olduğunu ve bu eşlerden birkaçı dışında büyük çoğunluğunun bu usul ve amaçla gerçekleştirilmiş evliliklerle edinildiğini ifade etmişlerdir.

Yöredeki bu iki büyük aile geçmişte sadece mülkiyet esaslı evlilikler konusunda rekabet etmemişler, gündelik hayatın başka süreçlerinde de sıkça karşı karşıya gelmişlerdir. Şu anlatım aileler arası rekabetin örneklerinden sadece biridir: *“A. ve H. Ağalar eskiden beri birbirine çok zıtlardı. Yol olmadığı için, odunu keser, hazırlar, dereye atarlardı. Dere*

⁸ Ailelerin ve artık hayatta olmayan aile büyüklerinin adları, haklarının korunması amacıyla kısaltılarak veya değiştirilerek verilmiştir.

taştığında odunu alıp denize götürürdü. Oradan da yüklenip nerede satılacaksa oraya götürürlerdi. Derenin odununu; H. Ağa 'Biz aldık.' diyor. A. Ağa da 'Hayır, biz aldık odunu.' diyor. A. Ağa, oraya kırk kişi getiriyor. Odunu atıyor suya. K. Ağa duyuyor bu olayı ve oraya gidiyor. Odun denize gitmesin diye, orman işletmelerinin oraya, derenin içine eşekleri yerleştiriyorlar. Bunlar odunu dışarıya atmaya başlıyorlar. Diğerleri olayı duyup geliyorlar. Hülasa olay orada patlak veriyor. A. Ağa, H. Ağa'nın iki oğlunu vuruyor. T. sülalesi de onlardan iki tanesini vuruyor." (KK-2)

Kaynak kişilerin kendi ailelerinin ve komşularının toprak mülkiyeti haklarından bahsederken dile getirdikleri ve çoğunluğunu bugün hayatta olmayan aile büyüklerinden dinledikleri şu sözlü tarih anlatımları, sözü edilen evlilik biçiminin yöredeki yaygınlığını belgeler niteliktedir:

"Temelika'nın evinin yakınlarında T. sülalesinden O.'nun yeri vardı. Dedemizin kız kardeşinin kocası ölünce, dedemizin kız kardeşinin yerleri ondan bize gelecekti. Kadının kocası ölünce, gizlice o kadının evine gidip T. sülalesi orada ateş yaktılar; 'Biz kadını da malı da aldık.' dediler. Orayı o şekilde aldılar." (KK-2)

"H. Amca'nın kapısının önünde T. sülalesinden K.'nın evi vardı. Orada da F. Halanın yeri vardı. N. sülalesinden A. geldi 'Bu kadını ve burayı ben aldım.' deyip o araziyi böylece aldı. Sonraki bir zamanda T. sülalesinden K. o yeri parasıyla ondan satın aldı." (KK-2)

"Annem anlatırdı. Ş. ailesinden F.'nin bir oğlu vardı. Bu oğlu askere gitti. Ne kadar askerlik yaptı bilmiyorum. Bir gece askerden dönmüş. Dönmüş ama üstünde can var o kadar. Bunun üzeri baştan aşağı olduğu gibi bit. Bitler o kadar fazlamış ki vücudunda deriyi delip derinin içine kadar girmişler. Annesine, 'Anne bir güğüm su ısıt banyo yapayım; kendime geleyim.' demiş. Düşünü almış ama derinin altındaki bitler orada kalmış. Sabah olunca annesi iğne ile derinin altında olan bitleri çıkarmış. Sonrasında da çok yaşamamış zaten. Oğlu ölüp de kadın tek kalınca N. sülalesinden A. Ağa 'Kadını ben aldım.' diyerek o yerlerin sahibi olmuş." (KK-2)

"F. Sülalesi de bir kadının kocası öldü mü hemen gidip o kadını nikahına alıyor ve bu şekilde onun malına konuyor. Kadınlara bir süre birlikte duruyor, sonra kadın da ölünce mal ona kalıyor. Bu kadar malı bu şekilde elde ediyorlar." (KK-3)

"Nenem kendi kendini kollamış. Gece gece gelip ineklerimizin bağlarını çözüp ahırdan çıkarmışlar, tarlalara sürmüşler. Nenem dışarıya çıkmamış; 'Aç kalırsam da kalayım. Yoksa zorla beni alacaklar.' demiş. İnekleri tarlada kalmış. Bir de halamı mal için alacaklarmış. Amcam o zamanlarda 15 yaşındaymış. Nenem amcama 'Bu kızı zorla alacaklar. Bu kızı K.'nin A.'ya nikâh edelim.' demiş. Dokuz yaşındaki bir çocuk kocaya gider mi? Amcam, halamı önüne almış, tüfeğini de eline almış; çıkmışlar yola. Amcam, 'Eğer önümden kız kardeşimi alırlarsa ilk onu vuracağım sonra da kendimi vuracağım.' demiş. İlk

kız kardeşini vuracaktı ki kız kardeşinden gelecek olan malı almasınlar. Öylece halamı K.'nın A.'ya nikâh ettiler. Onların hiçbir şeyi yokmuş. Bir çuvalın kollarını kesip giyermiş. Çok fakirlik varmış. Çay, çarşı, para yokmuş. Olsa da gelip senden devlet almış. Mısırını, fasulyeni vermezsen seni döverlermiş. Onları yapan şimdi hep topraktan aşağı gittiler.” (KK-3)

Bazı anlatımlarda bu evliliklerin “ocak yakma” gibi simgesel nitelikli eylemlerle gerçekleştirildiği/ilan edildiği ifade edilmektedir. Ancak bazı kaynak kişiler “ocak yakma” uygulamasının esasında karı ve kocanın her ikisinin ölümünden sonra geride kalan aile üyeleri olsa bile beytülmal⁹ muamelesi yaparak mülklerine el koyan muktedir ailelerin temsilcilerince gerçekleştirildiğini ifade etmektedirler. Uygulamanın hangi hallerde yapıldığına dair hafızlar zayıflamış olsa da muktedirlerin ölen kişilerin evlerindeki ocakta ateş yakmak suretiyle mülkiyeti devraldıkları tereddütsüz bir gerçekliktir. Kaynak kişilerin “ateş yakma “ geleneğine dair anlatımlarından bazıları şöyledir:

“Kadını almak, mirasa konmak için cenaze gömülür orada (cenazede) kadına kim göz dikmişse kadının evine gider; ocakta ateşi yakar duman görünür. Duman görüldükten sonra adam da görünür. Ondan sonrada bu kadını o adam aldı. Sahiplendi diye herkes köşesine çekilirdi. İlk kim ateşi yakarsa kadın ve mirası onun olur yani. Adam ateşi yakıyor ve orayı sahipleniyor. Ocağı canlandırmış, araziyi şenlendirmiş oluyor.” (KK-2)

⁹ Mirasla ilgili olarak sözü edilen bu durumu da içerir şekilde en eski kaynaklardan modern kanunlara kadar pek çok farklı hüküm ve tasarruf ortaya konulmuştur. İbranilerde ve Atinalılarda miras hukukunun düzenleniş serüveni Morgan'ın ifadeleriyle şu şekilde gerçekleşmiştir: “İbranilerde Musa'nın hükmüne göre bir adam ölürse ve oğlu yoksa mirası kızına geçirilecektir. Kızı da yoksa mirası erkek kardeşine verilecektir. Ve eğer erkek kardeşleri yoksa mirası babasının erkek kardeşine verilecektir. Ve eğer babasının erkek kardeşleri de yoksa miras sülalesinden en yakın akrabasına verilecektir.” (Morgan, 1987: 398) “Atinalılarda bir kimse öldüğünde çocukları yoksa malı soy üyelerine kalır. Çocuksuz ölenlerin bu durumu ilerleyen dönemlerde de devam etmiştir. Yetim kalan kızı soy üyelerinden biri zevceliğe alabilir, en yakın akrabalar yeğlenirdi. Böyle bir kız yoksulsa ve yakın akrabası olan erkek, kızla evlenmek istemiyorsa, Solon yasalarına göre, kızın evi avlu ve topraklardaki payı hane içinde kalacağı için bu erkeğin terk edilen malvarlığına denk düşecek bir miktarda drahoma hazırlaması ve kızın bir başkası ile evlenebilmesine izin vermesi gerekir.” (Morgan, 1986: 388). İslam hukukuna göre ise “ölen kimsenin vârislerinden hiç kimse yoksa vasiyeti varsa bu vasiyet yerine getirildikten sonra arta kalan mal Beytülmale intikal eder. Nisa Suresinin 12. âyetindeki hükme göre bir erkek veya bir kadın, babası ve çocuğu bulunmadığı halde yani (kelâle olarak) vefat ederse mirası şöyle taksim olunur: a) Müteveffanın ana bir erkek veya ana bir kız kardeşi varsa bunların her birine terekenin altıda biri verilir. b) Bu kardeşler birden fazla iseler kız ve erkek kardeş farkı nazara alınmaksızın terekenin üçte birinde müsavat üzere hisse alırlar. Bakiye, feraiz ilmi hükümleri dairesinde sair akrabaya, mirasçı olacak başka akraba yoksa Beytülmale (Devlete) intikal eder.” (Berki, 1981: 115). Cari olan Türk medeni kanununda ise “vefat eden kişinin eşi ve çocukları yoksa zümre başı olarak anne ve babası da yoksa miras kardeşlere kalmaktadır. Bunun yanı sıra akraba hısımlarından hiçbiri yoksa yani; eşi, çocukları; anne ve babası, kardeşleri yoksa söz konusu miras devlet hazinesine kalmaktadır.” (Berki, 1971: 315).

“Ocakta ateş yakma işini T. sülalesi yapardı. Ev ıssızladığı zaman yaparlardı. Adamı gömer gömmez hemen gidip bir ateş yakarlardı ve o ev artık ateşi yakanın olurdu. Kanun böyleydi.” (KK-1)

“Ateşi yakan kadını sahipleniyor hem de nikâhına alıyor. Amaç maldı. Duman çıkmışsa, bizi geçmişler demekti. İlk kim gidip ateşi yakarsa malları o alıyordu. Dul yaşamak o zamanda çok zordu. Arazin olsun, arazin olsa ne olacak? Başında bir adam olması lazım.” (KK-5)

Bu anlatımlarda, yöredeki kadınların yaşadıkları alandaki keskin erkek egemen yapının kadına bakışını belirleyen sosyal, inançsal ve ekonomik dinamikleri kabullenici ve onaylayıcı bir tavır sergiledikleri görülmektedir.

“Kız kardeşlerini A. sülalesine vermişlerdi. Nene öldü. Neneyi gömecekler. Dediler ki biz çıkacağız oraya. O zamanda ateşi kim yakarsa yer onun olurdu. Başka kimse giremezdi oraya. F. sülalesi de vardı bu işi yapabilecek. Herkesten önce gidip malı sahiplenmek istiyorlar. Nenenin akrabaları, F. sülalesi malı almasın diye T. sülalesinden K. Ağa'ya ‘Git malı sen al!’ demişler. K. Ağa gitmiş eve ateşi yakmış. İlk kim ateşi yakarsa o arazi onun olurdu, başka kimse o araziye giremezdi.” (KK-3)

Bu anlatımda, yine dikkat çekici bir şekilde, akıbeti bilen aile üyelerinin “gelenek” halini alarak meşrulaştırılan mülkiyete el koyma uygulamasını kendilerinin talep ettiği görülmektedir. Aile üyelerinin beytülmal niteliği taşımayan mülklerinden başka bir sülaleye intikal etmemesi adına feragat etmelerinin sebebini, basit bir tercih olarak değerlendirmek yanlış olacaktır. Bu tercih, yörenin rakip iki sülalesinden en güçlü olanının yöredeki iktidarına sığınma, dokunulmazlık elde etme amaçlıdır. Öte yandan diğer sülaleye nispetle daha iyi iletişim kurulan bu sülale ile uzlaşma imkânı da gözetilmiş; feragat edilen mülkiyetin en azından bir kısmının müzakereler yoluyla geri alınması ümit edilmiş olmalıdır.

Yörede mülkiyet ekseninde şekillenen evliliklerin çok daha trajik örnekleri de tespit edilmiştir. Aile reisini ve varsa oğlunu öldürerek kadına kalan mülkiyete zoraki evlilikle el koymayı amaçlayan eylemler de anlatımlarda yaşamaktadır. Bu anlatımlarda eceliyle ölen aile reisinden sonra geride kalan ve mülkiyetin hamisi olarak kabul gören erkek evladın veya kadının öldürülmesi gibi farklı olaylar da yer almaktadır.

“H. nine vardı. Bunun bir çocuğu vardı İ. adında. İ. çok zeki bir adam değildi. Bunu T. sülalesi kaybedecekti (yani öldürecekti). Ninem de ‘Benim oğlumu bana bıraksınlar ben o yerlerin adını bile etmem’. deyip oğlunu kurtarmış. Şimdi o yerlerde T. sülalesi üç dört ev dikmiştir.” (KK-3)

“Köyde kadının kocası ölmüş. Biraz zaman sonra kadın da ölmüş. Geride iki erkek çocuk kalmış. Yaşları pek de büyük olmayan bu çocuklar safça imiş. N. sülalesi adamdan kalan malları sahiplenirken bu çocuklara sahip çıkmamış.

Bu iki erkek çocuk açlıktan, sefaletten ölüp gitmişler. Malların da tamamı onlara kalmış.” (KK-5)

“Büyük annemin, ninesi tek çocuğu, erkek kardeşi yoktu. Ninemi evlendirmişler. Daha sonra ninemin anne ve babası ölmüş. Ailede ninemden başka kimse olmayınca babasının malı ona kalmış. Ninemin, kocası da ölmüş. Hem babasından hem eşinden mal kalmış. Malı almak için kadını dokuz yerinden bıçaklamışlar. Ninem ölmemiş, iyileşip malının başında durmuş.” (KK-5)

“N. sülalesinden A. Ağa, C.’nin mallarına göz dikmiş. Purnaz adlı eşkiyayı tutup C.’nin üzerine salmış. Purnaz, oğlunu ve C.’yi öldürdükten sonra geride kalan karısını A. Ağa alarak malların sahibi olmayı planlamış. Bir gün Purnaz, C.’nin oğlunu alıp gezmeye götürmüştü. Oğlunu vurduktan sonra onu bir yere atmış. Daha sonra dönmüş gelmiş. Bir gece oğlanın babası C.’nin evinde kalmış. Günlerden Cuma imiş. C., Purnaz’a ‘Cumaya gidelim mi?’ demiş. C.’nin karısı, ‘Bey hani oğlan? Bu adam oğlumu geri getirmedi. Sen bu adamı vur. Sen bu adamla cumaya gitme. Bu adama güvenme.’ dediyse de adam karısının sözünü dinlememiş. Purnaz’la birlikte camiye gitmek için yola çıkmışlar. Karısı yine kocasını uyarmış; ‘Sen sakın öne geçme, arkada kal, o önden gitsin. Bu adam seni vuracak yoksa.’ demiş. İkisi yola çıkmışlar. C. önde giderken Purnaz arkadan onu tüfekte vurmuş. C.’yi vurduktan sonra daha önceden öldürdüğü oğlanı bir kazana koyup, kaynatmış, kemiklerini de Kelali meşesine atmış. C.’nin eşi H. Teyze, ‘Oğlumu ne yaptın? Oğlumu bulacağım.’ diye çok çabalamış. Karakollara gitmiş. Oftan, Trabzon’dan bir sonuç alamayınca Ankara’ya kadar gitmiş. Ankara’dan aldığı yardımla bütün askeriye Kelali meşesine göndermiş. Meşenin ortasında kemikleri bulmuşlar. H. Teyze o kemikleri çuvala koymuş, almış omuzuna, Ankara’ya gitmiş. Kemiklerinin oğluna ait olduğunu ispat ettikten sonra Purnaz’ı asmışlar.

Âşık İbrahim daha sonra bu olay üzerine bir destan yazmış. Ben de dinlemiştim kendisinden:

Purnaz bu destanı yazmışım sana

Destan icap eder elleme bana

Ben de bu dünyada hep yana yana

Purnaz bu destanı yazmışım sana

Cumaya giderken C’yi vurdun

Oğlunu kazana sen nasıl pişirdin

Eğreltiliğe sen onu nasıl attın

Purnaz bu destanı yazmışım sana

Askeriye geldi onu orda buldu

Purnaz bu destanı yazmışım sana

Bu destanı sana Aşık İbrahim yazdı

Purnaz bu destana elleme bana

Bende bu dünyaya hep yana yana

Purnaz bu destanı yazmışım sana” (KK-4)

Yukarıdaki anlatıma konu olan olaya dönük anlatımlar anonimleşerek çeşitlilik kazanmıştır. Şu anlatım bu durumu somutlar niteliktedir:

“K. ailesinden A.’nın, A. adında genç bir kardeşi varmış. A. evliymiş ve bir kız çocuğu varmış. N. sülalesinden A.’nın tuttuğu adam K. ailesinin evine gelmiş. A.’nın babasına ‘A.’yı yanıma verin filan yere petek çekmeye gidelim.’ demiş. Eskiden petekleri gürgenlere çekerlermiş. Babası duraklamış. Karısı ona ‘Olsun, gitsin.’ demiş. Birlikte dağa gitmişler, aradan bir iki gün geçmiş. A.’yı orada kesmiş; kemiklerini pişirmiş, etlerini sıyrırmış ve kemikleri yanına alıp geri dönmüş. A.’nın ailesinin yanına gelmiş. Günlerden Cuma, abdest almışlar; cumaya gidecekler. Kadın onları yedirmiş. ‘Sen geldin, hani A.?’ demiş adama. ‘A. geliyor, yolda biriyle konuşuyordu.’ demiş. Cumaya giderken A.’nın babasını da vurmuş. Hem babasını hem oğlu öldürülünce iş anlaşılmış. Ancak N. sülalesi onun malına konamadı. A.’nın karısını kayınına vermişler, kızını da kayınının oğluna vermişler. Malı da korumuşlar.”¹⁰ (KK-3)

Sonuç

Haklarında bilgi verilen ve ortak bir amaçla gerçekleştirildiği aşıkâr olan evlilik örneklerine, genelde Anadolu özelde ise Doğu Karadeniz örneklem sınırlılığında gerçekleştirilen evlilik ve halk hukuku konulu bilimsel çalışmalarda daha önce temas edilmemiştir. Evlilik biçimleri özelinde Sedat Veyis Örnek (1995), Nermin Erdentuğ (1967, 1969, 1971, 1972), Ali Rıza Balaman (2002) ve Lütü Sezen (2005) gibi araştırmacıların tespit ettiğimiz evlilik biçimine temas etmemiş olmaları bu genellemenin başlıca isnatlarıdır. Alan araştırmaları ile tespit edilen bu evlilik biçimi, berdel, taygeldi ve levirat gibi geleneksel evlilik biçimlerinden herhangi biriyle ilişkili değildir. Tespit edilebilen amaç ve uygulama çerçeveleri ile bilinen evlilik biçimlerinden farklı, özgün bir tasarruf söz konusudur. Hans Freyer’in de (1967: 226-230) dikkat çektiği gibi çok eşli evliliğe yüksek bir statü sağlayan Afrika ve Ortadoğu’daki bazı toplumlarda polijini aileleri ile karşılaşmak çok daha olasıdır. Polijini, servetin ve yüksek nüfuzun, grupta egemenliğin ve kadınların iş elemanı olarak önemli saydıkları yerlerde mülkiyet temeli olarak değerlendirilmektedir. Çok defa polijini siyasi nüfuz elde etmek ve miras hakları kurulması amacıyla mümkün olduğu kadar, geniş akrabalık ilişkileri meydana getirmek üzere de uygulanmaktadır. Bu çalışmada yer verilen anlatımlarda fail konumunda sülale lideri erkeklerin ortak özellikleri çok karılı (polijin) olmalarıdır. Çalışmada N. ve T.

¹⁰ Kızı başta olmak üzere aile bireyleri halen hayatta olan Purnaz lakaplı eşkıyanın eylemleri ve akubeti ile ilgili yörede başka anlatılar da mevcuttur. Bu anlatılar ve hakkında söylenen destanlar bağımsız bir çalışmanın konusu olabilecek türdedir.

sülalelerinin büyük dedeleri A. ile K.'nın bir düzineyi geçen eşlerinden yalnızca biri, hayatta ise ilki, meşru eştir. Diğer eşler mülkiyet devri esasında çoğu zaman metazori ile gerçekleştirilen enformel evliliklerdir. Osmanlı'nın dağılma döneminde merkezi yönetimin taşra üzerindeki otoritesinin zayıflaması sebebiyle tahakkümün yerel muktedirlerin eline geçmesi¹¹, eşleri ölen ve kırsalda yaşayan kadınların hak talep etme ve korunma konularındaki sahipsizlikleri, mülkiyetin devri yoluyla bile olsa can ve mal güvenliğinin temini, topluluk içi statü ve rollerin korunması çabası gibi sebeplerle kadınların bu muameleyi kabullendikleri söylenebilir. Bu kabulleniş, politik ve sosyo-ekonomik zaruretleri kendisine referans edinen icat edilmiş bir geleneği de beraberinde getirmiştir. Topluluk üyelerinin, muktedir ailelerin mülkiyeti devralma esaslı ve çoğunluğu metazorik nitelikli çok eşli evliliklerine bakışlarının yumuşatılması amacıyla İslamiyet'in kimi hallerde çok eşliliğe cevaz veren tavrı etkili olmuştur. Zira kimsesiz ve ihtiyaç sahibi kadınların eş olarak sahiplenilmesi yolundaki hükümler bahse konu uygulamaların icracılarının temel referansları olmuştur. Ancak yörede bu türden evliliklere maruz bırakılan kadınların mülkleri dikkate alındığında ekonomik ihtiyaçtan ziyade güvenlik kaygısı ile bu türden evliliklere rıza gösterdikleri anlaşılmaktadır. Aksi durumda kendilerinin ve çocuklarının başına bir şey gelmesinden endişe etmektedirler. Açıkça ifade edilmemiş olsa da bu türden evlilikler, kadına "koruma sağlama" söylemi altında mülkiyeti sahiplenme ve rakip muktedir aileye karşı hâkimiyet alanını genişletme amacıyla gerçekleştirilmiştir. "Kadını T. ailesinden K. Ağa almasıydı N. ailesinden A. Ağa alacaktı. K. Ağa elini çabuk tutup kadını zorla alınca N. ailesi ses edemedi." (KK-2) ifadesinden de anlaşılacağı üzere belirtilen referanslarla icat edilen bu uygulama kısa sürede kabul görmüş ve gelenek olma yolunda ilerlemiştir.

KAYNAKÇA

Yazılı Kaynaklar

AÇA, Mehmet - YOLCU, Mehmet Ali (2017). "Folklorda Örtük ve Bozuk İşlev". *Folklor/Edebiyat*, 23 (90), s. 49-60.

¹¹ Osmanlıdaki "Ayanlık" kurumu ilgili araştırmalar yapan Yücel Özkaya (1977: 185-215), 18. yüzyılda Osmanlı yönetimi tarafından resmi olarak Ayan tayin edilen ailelerin haricinde ayan olduğunu iddia ederek ahali üzerinde hakimiyet kurmaya çalışan aileler olduğunu belirtmiştir. Özkaya, konuya dair Osmanlı arşivlerinden ulaştığı belgelerden hareketle ayanlarla yerel halk arasında yaşanan sorunlar arasında özellikle vergi toplama, taşınır ve taşınmaz mülkiyet haklarının korunması ve asayiş konularındaki olumsuz eylemler dikkat çekici noktalara ulaştığına dikkat çekmiştir. Zulme varan eylemlerin bir kısmı İstanbul'a iletilip hal çaresi aranırken önemli bir kısmı ayanların hışmından korunmak amacıyla kayıtlara geçirilmemiştir. II. Mahmud döneminde yapılan düzenlemelerle Ayanlık büyük oranda kontrol altına alınmaya çalışılmış olsa da Anadolu'da benzer durumlar görülmeye devam etmiştir. Ayanlık kurumunun gelişimi ve suistimali konularında genele ve Doğu Karadeniz özeline dönük çalışmalardan bazıları için bk. (Hezarfen, 2004; Bay, 2007).

- AKYILMAZ, Gül (2017). "Osmanlı Devleti'nde Kadınların Mülkiyet Hakları ve Karşılaştıkları Hukuki Sorunlar". *Türkiye Barolar Birliği Dergisi (Kadın ve Hukuk Özel Sayısı)*, S. 133, s. 325-364.
- AYDOĞDU, Murat (2015). "Ortaçağ Feodal Mülkiyet Anlayışı ve Osmanlı Hukukundaki Toprak Sisteminin Türk Hukukundaki Tarımsal İşletmelerin Mirasçılara Özgülenmesine Etkileri". *D.E.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi*, 17 (2), s. 1-26.
- BALAMAN, Ali Rıza (2002). *Evlilik Akrabalık Türleri*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- BASCOM, William R. (2010). "Folklorun Dört İşlevi". (Çev.: Ferya Çalış), *Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar 2*, (Ed.: M. Öcal Oğuz-Selcan Gürçayır), s. 71-86, Ankara: Geleneksel Yayıncılık.
- BAŞGÖZ, İlhan (1996). "Protesto: Folklorun Beşinci İşlevi (Fonksiyonu)". *Folkloristik: Prof. Dr. Umay Günay Armağanı*, (Ed.: Özkul Çobanoğlu-Metin Özarslan), s. 1-4, Ankara: Feryal Matbaacılık.
- BAY, Abdullah (2007). *Trabzon Eyaletinde Mütegalibe Hareketleri ve Âyânlık (1750-1850)*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- BERKİ, Şakir (1971). "Türk Medeni Kanununda Miras Hukukunun Esasları". *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 28 (1), 309-321.
- BERKİ, Şakir (1981). "Kur'an'da Miras Hukuku", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 38 (1), 107-132.
- CAUNCE, Stephen (2001). *Sözlü Tarih ve Yerel Tarihçi*. (Çev.: Bilmez Bülent Can-Alper Yalçinkaya), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- ÇOBANOĞLU, Özkul (1999). "Halkbilimi Açısından Gelenek, Turizm ve İcad Edilmiş Gelenek Bağlamında Ayvalık Şeytan Sofrası Örneği". *Millî Folklor*, S. 43, s. 7-12.
- ERDENTUĞ, Nermin (1967). "Türkiye'nin Karadeniz Bölgesinde Evlenme Görenekleri ve Törenleri", *A.Ü. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Antropoloji Dergisi*, S. 4, s. 27-64.
- ERDENTUĞ, Nermin (1969). "Türkiye'nin Karadeniz Bölgesinde Evlenme Görenekleri ve Törenleri", *A.Ü. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Antropoloji Dergisi*, S. 5, s. 231-266.
- ERDENTUĞ, Nermin (1971). "Türkiye'nin Karadeniz Bölgesinde Evlenme Görenekleri ve Törenleri", *A.Ü. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Antropoloji Dergisi*, S. 6, s. 1-28.
- ERDENTUĞ, Nermin (1972). "Türkiye'nin Karadeniz Bölgesinde Evlenme Görenekleri ve Törenleri", *A.Ü. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Antropoloji Dergisi*, S. 7, s. 5-16.
- FREYER, Hans (1967). *Sosyolojiye Giriş*. (Çev.: Nermin Abadan), Ankara: AÜ Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.

- HEZARFEN, Ahmet (2004). *Rumeli ve Anadolu Âyan ve Eşkiyası-2: Osmanlı Arşiv Belgeleri*. İstanbul Kaynak Yayınları.
- HOBSBAWM, Eric - RANGER, Terence (2006). *Geleneğin İcadı*. (Çev.: Mehmet Murat Şahin), İstanbul: Agora Kitaplığı Yayınları.
- MARSHALL, Gordon (2005). *Sosyoloji Sözlüğü*. (Çev.: Osman Akınhay-Derya Kömürcü), Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- MERTON, Robert K. (1968). *Social Theory and Social Structure*. New York: The Free Press.
- MORGAN, Lewis Henry (1986). *Eski Toplum Ya Da İnsanlığın Barbarlık Döneminden Geçerek Yabanılıktan Uygarlığa Yükselmesi Üzerine Araştırmalar-I*, (Çev.: Ünsal Oskay), İstanbul: Payel Yayınevi.
- MORGAN, Lewis Henry (1987). *Eski Toplum Ya Da İnsanlığın Barbarlık Döneminden Geçerek Yabanılıktan Uygarlığa Yükselmesi Üzerine Araştırmalar-II*, (Çev.: Ünsal Oskay), İstanbul: Payel Yayınevi.
- NİRUN, Nihat (1994). *Sistematik Sosyoloji Yönünden Aile ve Kültür*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- ÖRNEK, Sedat Veyis (1995). *Türk Halkbilimi, Kültür Bakanlığı Yayını*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- ÖZKAYA, Yücel (1977). *Osmanlı İmparatorluğunda Âyânlık*. Ankara: A.Ü. D.T.C.F Yayınları.
- REED, Evelyn (1994). *Kadının Evrimi-Anaerkil Klandan Ataerkil Aileye*. (Çev.: Şemsa Yeğin), İstanbul: Payel Yayınevi.
- SEZEN, Lütfi (2005). "Türkiye'de Evlenme Biçimleri". *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 2, s. 185-195.
- YILDIRIM, Dursun (1998b). "Tarih Yazımı ve Sözlü Ortam Kaynakları". *Türk Bitiği-Araştırma/İnceleme Yazıları*, s. 87-101, Ankara: Akçağ Yayınları.
- YILDIRIM, Dursun (2004). "Sözel Tarih Belgesi: Sözel Tarih Metinleri", *Türkbilig*, S.8, s.131-154.
- YOLCU, Mehmet Ali (2014). *Türk Kültürüne Evliliğe Bağlı Tabu ve Kaçınmalar*. Konya: Kömen Yayınları.

Sözlü Kaynaklar

- KK-1: Naime Sağlam, Of, 1945, Okuryazar değil, Ev hanımı.
- KK-2: Yakup Sağlam, Of, 1945, Okuryazar, Serbest imam.
- KK-3: Saliha Sağlam, Of, 1943, Okuryazar değil, Ev hanımı.
- KK-4: Mevlide Sağlam, Of, 1943, Okuryazar değil, Ev hanımı.
- KK-5: Huriye Sağlam, Of, 1967, Okuryazar, Ev hanımı.